

ניסן התשע"ח

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

שבת הגדול מדוע ולמה

לשבת הגדול (על פי שיעורים של הרב עוזי קלכהיים זצ"ל והרב יאיר פרידמן ממכון התורה והארץ)

שיהרוג בכורי מצרים. הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שיִשְׁלַח את ישראל - ולא רצו פרעה ושריו* ועשו הבכורות מלחמה במצרים האחרים והרגו מהן הרבה, הדא הוא דכתיב (תהלים קלו): לְמַפָּה מִצְרַיִם בְּבִכּוּרֵיהֶם - לומר, כי הבכורות הם המכים ומוסיף ומסביר הרב קלכהיים שהגדולה של השבת היא מפני הגבורה של ישראל שזקפו קומתן, ולא רק מפני הנסים שנעשו. עפ"י התוספות בבא מציעא (קו ע"א) עצם האומץ לזקיפת הקומה כנגד המצרים הוא נס הנסים. וזו גדלות השבת הגדול - גדלות הנובעת מכוחו של העם.

הסבר שני:

3. בעל שבולי הלקט, (סימן רה) אומר:

לפי שמאחרין העם בשבת זו לשמוע דרשתו של הרב, הדורש עד מחצית היום, עד סמוך למנחה, ונראה בעיניהם כיום גדול, כמו שקוראים ליום הכיפורים 'צומא רבה'.

הסבר שלישי:

4. האבודרהם כותב:

"לכך נקרא שבת הגדול, כי ביום עשירי בניסן, שבת ראשונה שנכנסו ישראל למצוות".
כשם שקטן נקרא גדול עם כניסתו למצוות, כך עם ישראל התבגר בשבת זו עם כניסתו לעול המצוות, בקרבן פסח.

הסבר רביעי:

5. הגמרא בברכות (נ"ח ע"א) מלמדת:

"במתניתא תנא... 'לך ה' הגדולה'... 'הגדולה', - זו קריעת ים סוף".
ציאת מצרים נקראת גדולה על שם גדלות מעשיו ונסיו הגדולים, שנתגלו ביציאת מצרים.

זכתה 'שבת הגדול' לריבוי פנים והסברים, יותר מכל שבת אחרת בשנה. גדולה היא כל כך עד שאין טעם אחד מסוגל לבטא את מכלול ענייניה. נזכיר בראשי פרקים חלק מההסברים שנאמרו לכך:

הסבר ראשון:

1. מובא ב'ספר הפרדס' המיוחס לרש"י ובדומה ב'טור' וב'שלחן ערוך' (סימן תל):

'שבת שלפני הפסח נהגו העם לקרותו 'שבת הגדול' ואינם יודעים למה, שהרי אינו גדול מכל שבתות השנה, אלא, לפי שניסן שבו יצאו ממצרים - חמשי בשבת היה, כדאמרינן בסדר עולם (פ"ה), ומקחו של פסח בעשור לחדש היה, בשבת שלפני הפסח* אמרו ישראל: הן נִזְבַּח אֶת תּוֹעֵבַת מִצְרַיִם לְעִינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֵנוּ (שמות ח), אמר להם הקב"ה: עתה תראו הפלא אשר אעשה לכם. הלכו ולקחו איש איש את פסחו להיות להם למשמרת עד ארבעה עשר יום. כשראו כן המצרים, היו רוצים לקום ולנקום מהם, והיו מעיהן מחותכין, ובאש נדעכין, ונידונין ביסורים ובחליים רעים, ולא הזיקו לישראל. ועל שם שנעשו בו נסים לישראל וכו' נקרא שבת שלפני הפסח 'שבת הגדול'....

קודם שלקחו ישראל שה לבית אבות למשמרת עד זמן שחיטתו, כבר נודע למצרים על מכת בכורות שעתידה לבוא עליהם ולא ידעו באיזה יום תבוא, שפרשת עוד נִגַע אֶחָד אָבִיא עַל פְּרֵעָה וְעַל מִצְרַיִם - בשביעי בניסן נאמרה. מששמעו המצרים שבכל בית בישראל נמצא שם שה קשור, היו הבכורות שלהם מתפחדים, אמרו, עכשו המכה ממשמשת ובאה עלינו, ובאו הבכורות של המצרים בבהלה בתוך בתי ישראל באותה שבת הגדול הראשון, לידע מה צפוי להם עתה

2. ואומרים התוספות בשם המדרש:

ועל כן קורין אותו 'שבת הגדול' לפי שנעשה בו נס גדול וכו' כדאמרינן במדרש: כשלקחו ישראל פסחיהן באותה שבת, נקבצו בכורות אומות העולם אצל ישראל ושאלום, למה היו עושין כך. אמרו להן: זָבַח פֶּסַח הוּא לָהּ,

הפטרה מיוחדת בלבד. והפסוק המסיים את הפטרת השבת מסוף ספר מלאכי הנבואה האחרונה בספרי הנביאים, הוא: "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא". ולכן השבת שבה קוראים את הפסוק שבו המילה 'הגדול' נקראת: שבת הגדול.

יש המוצאים בהפטרה רמזים רבים לחג הפסח הממשמש ובא. הנביא מלאכי מבשר את בשורת הגאולה לעתיד לבוא. ואומר: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". ואמרו חז"ל בניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל. הבשורה על גאולת מצרים הייתה בשבת לפני הפסח, ובדומה לכך אנו קוראים בשבת שלפני הפסח את בשורת גאולת העתיד.

9. מסביר בעל הלבוש (וכן הגר"א):

יש מפטירין בכל שבת הגדול הפטרת 'וערבה', כי בה בשורת הגאולה על ידי אליה, כמו ביציאת מצרים על ידי משה.

10. ומוסיף הבאר היטב על השו"ע:

יש שנהגו זאת רק אם חל ערב פסח בשבת, והטעם לכך הוא שכתוב בהפטרה על ביעור מעשרות, שהיה בערב הפסח.

השלי"ה בפסחים מזכיר שאמנם יש נוהגים, שכשחל שבת הגדול בפרשת מצורע, שמפטירין 'וארבעה אנשים' כי גם שם יש מעניין הנס, שיש ברכה בהפרשת חלה ובהפטרה יש ברכה של סאה בסלע.

את הטעם להפטרת 'וערבה' לשבת הגדול באופן קבוע, נותן ר' יעקב עמדין בסידורו בית יעקב. הוא רואה את הקשר בין ההפטרה לפרשה בתקופה שאנו סמוכים לה, שהיא לפני יום הדין על התבואה.

11. כמו שנאמר בראש השנה (ט"ז ע"א):

בארבעה פרקים העולם נידון, פסח על התבואה

12. ואומר הרב עמדין שהיות ש:

בפסח העולם נידון על התבואה. ואמרו חז"ל שבעוון ביטול מעשרות שמים נעצרין והיוקר הוה, ובני אדם רצין אחר פרנסתם ואינם מגיעים, ומביא רעב של כליה וכו'. ואם נותנים מעשרותיהם, מתברכים. שנאמר: "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בבית, ובחנוני נא בזאת, אמר ה' צבאות, אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די" (מלאכי ג י) הרי הדבר מפורש מאד שהפטרה זו מענין של פסח היא תמיד. ולפיכך מפטירין בה לפני הפסח. להזהיר את העם על ענין המעשרות קודם גמר הדין על התבואה, שלא תלקה בשבילם."

ר' יעקב עמדין מגיע למסקנה, שנכון וראוי באותה שבת, שהרבנים יזהירו את העם על קיום מצוות מעשרות,

6. ומסביר המהר"ל מפראג, בגבורות ה', (פרק לט):
שלעתיד יזכו ישראל למדריגה יותר עליונה שיעשה עמהם לעולם הבא, כמו ששבת לפני יו"ה"כ היא שבת תשובה, על שם התשובה שתגדל לעתיד.

מסביר הרב קלכהיים שעצם ההליכה לקראת הדבר, מהווה ביטוי של דבקות למדרגתו ולמעלתו. על כן השבת שלפני יציאת מצרים מבטאת דרגה עליונה בהליכה לקראת גדולת יציאת מצרים, שהייתה מלווה בניסים ובנפלאות, והיא ביטוי לשלב יותר עליון שיתגלה בעתיד.

הסבר חמישי:

רבי שלמה קלוגר בספרו 'חכמת שלמה' (על אורח חיים) מסביר, שמאחר ששבת ויו"ט הן שתי קדושות שיש בהן שביטה, רצו להדגיש את מעלת השבת וחומרתה לעומת יו"ט של פסח, וקראו לשבת שלפני הפסח, שבת הגדול, כעין מה שאמרו חז"ל "כלל גדול", לעומת "כלל אחר" (שבת סח).

הסבר שישי:

7. ר' צדוק הכהן מלובלין, בלקוטי מאמרים (סוף יא):
שבת הגדול זו נקראת כך, על שם תורה ותפילה שהתחילו לצאת אל הפועל בשבת זו.

וזאת עפ"י הגמרא במסכת מגילה (כז ע"א) שם נקרא בית בשם "בית גדול", שמגדלים בו תורה ותפילה.

הסבר שביעי:

רבי מנחם מנדל כשר משער כי במקור השבת נקראה "שבת הגדה" על שם המנהג לומר בשבת הגדול ההגדה של פסח מעבדים היינו עד 'לכפר על כל עוונותינו', לפי שבשבת הגדול היתה תחילת הגאולה, ובהמשך השתבש השם ל"שבת הגדול".

הסבר שמיני:

החתם סופר (על השו"ע) מביא טעם נוסף, שביום זה משכו ישראל ידיהם מחטא עבודה זרה, ושחטא עבודה זרה נקרא "גדול" כמבואר במסכת ערכין (טו:).

הסבר תשיעי:

8. ר' משה ב"ר אברהם, בספרו מטה משה, (חלק ה, סימן תקמ"ב) מביא בשם המהרש"ל:

כי 'שבת הגדול' נקראת על שם ההפטרה במלאכי (ג, כג): "הנה אנכי שלח לכם את אליה... לפני בוא יום ה' הגדול והנורא

כשם ששבת 'חזון' נקראת על שם ההפטרה וכן גם שבת 'שובה'

וזוהי אכן התשובה המקובלת. היות ולשבת זו, שלא כמו לארבעת הפרשיות, אין קריאה מיוחדת בתורה אלא

שנאמר הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחונני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די...

רבנו חננאל מסביר שיסוד הדרשה אינו מהדמיון בין המילה מעשר למילה העשירות אלא מהכפלת השורש 'עשר' בפסוק, לאמור אם תעשר פעם אחת, תזכה לשוב ולעשר פעמים נוספות.

17. כפי שמתארים התוספות בתענית (ד"ה עשר):

ומעשה באדם אחד שהיה עשיר והיה לו שדה שעשתה אלף כור והיה אותו עשיר נוטל ק' כורין למעשר ומפריש כל שנה ושנה, וכן עשה כל ימיו כשחלה למות קרא לבנו ואמר לו בני דע ששדה זו שאני מוריש לך עושה בכל שנה ושנה אלף כורין הזהר שתפריש ק' כורין כאשר עשיתי ומת אותו האיש ועמד הבן במקומו ועשה השדה אלף כורין כאשר היה עושה בחיי האב והפריש ממנה ק' כורין בשנה שניה נסתכל וראה הבן שמעשר היה דבר גדול ואמר שלא יפריש לשנה אחרת נתמעט השדה ולא עשה כי אם מאה כורין..בא וראה כי מתחלה כשבא השדה לידך היית בעל הבית והקב"ה כהן שהיה המעשר חלקו ליתן לעניים ועכשיו שלא הפרשת חלקו לו היה הקב"ה בעל הבית ואתה כהן...

איסור 'לא תנסו'

אך איך מותר לנסות את ה' שהרי נאמר,

18. דברים ו, טז:

'לא תנסו את ה' אלהיכם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בְּמִסָּה'

הרב יהודה רוזאניס, מחבר משנה למלך (ב, דף יג ע"א, ורשא) בספרו 'דרך מצוותיך' מעמת את הרמב"ם במניין המצוות, עם הסמ"ג.

19. לפי הרמב"ם איסור 'לא תנסו' הוא רק בנוגע

לנבואת הנביא בספר המצוות (ל"ת סד):

'שהזהירנו מנסות ייעודיו וייחוליו יתעלה שיעודו וייחלו אותנו בהם נביאיו על צד שנסתפק בהם אחר שנדע אמתת נבואת הנביא'

לעומתו ספר 'יראים' והסמ"ג (ל"ת ד) מרחיבים את האיסור, וכוללים בו את כל המקרים שאדם מקיים את המצוות, ומנסה ובוחר את הקב"ה אם נותן לו שכר על כד;

20. ספר 'יראים' (סי' שסא):

'לא תנסו את ה' פי' הזהיר הקב"ה שלא יאמר אדם אעשה מצוה זו ואראה אם אתברך.'

בעל החינוך (מצווה תכד) כולל את שני הצדדים – הן את הניסיון שמנסה האדם את הנביא והן את הניסיון שמנסה האדם את הקב"ה לאחר קיום מצוותיו, וכך הוא מסביר את טעם האיסור.

במיוחד בדרשת שבת הגדול, כי דבר בעתו מה טוב, ויביא ברכה לעולם. ולפיכך מפטירין בה לפני הפסח להזהיר את העם על עניין המעשרות קודם גמר הדין על התבואה.

עשר בשביל שתתעשר

הנביא מלאכי מוכיח את עם ישראל.

13. מלאכי ג, ז:

'לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סִרְתֶּם מַחְקֵי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאֲשׁוּבָה אֵלֵיכֶם.'

ומדגיש בהמשך מה הצעד הראשון שעל העם לעשות בתחילת תהליך התשובה:

'וְאִמְרַתֶּם בְּמַה קִּבְּעֵנוּדָה הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה'

ראשית לכל באה נתינת התרומה לכוהנים והמעשר ללוויים. אם כך יעשוהו ישראל, אזי הוא צפוי לברכה עד בלי די.

14. מלאכי ג, י:

הַבִּיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצֵר וְיִהְיֶה טָרֵף בְּבֵיתִי וּבְחֻנּוֹנֵי נָא בְּזֹאת אָמַר ה' צְבָאוֹת אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקְתִּי לָכֶם בְּרִיחַ עַד בְּלִי דִי.'

אין הנביא מסתפק בהבטחה שנתנית התרומה והמעשר תביא לגשמים ולברכה עד בלי די, אלא מוסיף 'ובחונני נא בזאת' – קריאה לישראל לבחון את ה'. אמנם אסור לנסות את ה', אך בהפרשת מעשר מבטיח הנביא גם ברכה ומתיר גם את הבחינה.

מכאן עולות כמה שאלות:

1. האם ראוי לבחון את הקב"ה, כלומר לתת לכוהנים וללוויים את שמחויבים לתת להם, ולצפות לברכה ולגמול?

15. דברים י"א יג-יד:

וְהָיָה אִם שָׁמַעְתֶּם תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי... וְנָתַתִּי מִטַּר אֲרֻצְכֶם בְּעֵתוֹ...'

2. האם מותר לבחון את הקב"ה בנוגע לכל המצוות, או שמא מותר לבחון רק בנוגע לתרומה ולמעשר?
3. אם הדבר אסור, במה נתייחדו התרומה והמעשר שלגביהם אומר הנביא: 'ובחונני נא בזאת'?

נסו אותי -

16. נאמר בתענית (ח ע"ב):

ואמר רבי יוחנן: מאי דכתיב עשר תעשר - עשר בשביל שתתעשר. אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש, אמר ליה: אימא לי פסוקיך! - אמר ליה: עשר תעשר. אמר ליה: ומאי עשר תעשר? - אמר ליה: עשר בשביל שתתעשר. אמר ליה: מנא לך? אמר ליה: זיל נסי. אמר ליה: ומי שרי לנסויה להקדוש ברוך הוא? והכתיב לא תנסו את ה'! אמר ליה: הכי אמר רבי הושעיא: חוץ מזו,

בלי די ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה כדכתיב ובחננוני נא בזאת.

24. משיג על כך ה'בית יוסף':

ומ"ש ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה וכו'. בפרק קמא דתעניות ומיהו משמע התם דבמעשר דוקא הוא דשרי לנסווי אבל בשאר צדקה לא.

25. הרמ"א (לשו"ע יו"ד סי' רמז סעי' ד) כותב:

והיא [הצדקה] מעשרת, ואסור לנסות ה' כי אם בדבר זה, שנאמר: ובחננוני נא בזאת וגו'; וי"א דוקא בנתינת מעשר מותר לנסות הקב"ה אבל לא בשאר צדקה.

לדעה הראשונה ברמ"א, מותר לנסות את ה' במצוות צדקה (כדעת הטור). לדעה השנייה מותר לנסות רק במעשר כספים, ולא בשאר צדקה (כבית יוסף).

ה'דרישה' בהסברו הראשון כותב שאין לחלק בין מעשר כספים לבין מצוות צדקה, כי מעשר כספים הוא מידה בינונית בחיוב צדקה. לדעתו יש להשוות בין צדקה ומעשר כספים לבין מעשר תבואה, כי כל החיוב בצדקה ובמעשר כספים מקורו ממעשר תבואה, בהסברו השני ה'דרישה' טוען להיתר לנסות את הקב"ה במעשר כספים, גם אם יסוד חיובו אינו ממעשר תבואה; וזו לשונו.

26. ה'דרישה':

ועוד יש לומר דסבירא ליה לרבינו דהנותן צדקה כדינו דהיינו מעשר מריווח שלו או חומש – אין טעם לחלק בין מעשר כספים למעשר תבואה ודווקא כשאינו נותן שיעור הוא דאסור לנסות וק"ל.

הסיבה להיתר לבחון את ה' במעשר נובעת מכך שהאדם מקפיד לתת בדיוק את המידה שהוא מחויב בה. כשהצדקה ניתנת במידה הקבועה ע"י ה', אין האדם נותן רק מתוך רחמים כלפי העני אלא נותן כי ה' ציווה. במעשר התבואה האדם מדייק בשיעור המעשר עפ"י החובה לה', ורק אם עושה כן בנתינת צדקה במידה קבועה, אזי הוא מתעשר.

לפי ה'דרישה' אין הבדל אם האדם מדייק ונותן מעשר כלוי או מדייק ונותן מעשר לעני. בכל מקרה, כשהאדם מדייק לתת לפי ציווי ה' – מתקיים: 'עשר בשביל שתתעשר'.

השלי"ה לעומתו טוען שמותר לנסות את ה' רק במעשר תבואה.

היעבץ סובר כשלי"ה, (שו"ת שאילת יעביץ, ח"א סי' ג). נקודת המוצא היא שויבחננוני נא בזאתי מפקיע את איסור התורה 'לא תנסו', אך ורק בחיוב מדאורייתא. לא ייתכן שחיוב עשה מדרבנן יפקיע איסור מדאורייתא של 'לא תנסו'. לכן מעשר כספים, שלדעתו הוא חיוב דרבנן, אינו מפקיע איסור 'לא תנסו'.

21. בעל החינוך (מצווה תכד):

לא תנסו את ה' אלקיכם כאשר ניסיתם במסה – כלומר לא תנסו גמולי השם ועונשיו שהודיע לכם ע"י נביאיו... וכמו כן בכלל האזהרה שלא לעשות מצוות ה' ב"ה על דרך הנסיון כלומר שיעשה אדם מצוות לנסות אם יגמלהו הי"ת כצדקו - לא לאהבת האל ויראתו אותו. ובטעם האיסור כתב:

שהוא מפני ששכר מצוות אינו דווקא בעולם הזה אלא בעולם הבא, כמו שאמרו חז"ל 'היום לעשותם ומחר לקבל שכרם'.

מעשר

הגמרא בתענית מלמדת שההיתר לנסות את הקב"ה מיוחד רק למעשר.

22. הגמרא בתענית:

שכבר תירצוה שם ואמרו שבכל המצוות נאמר לא תנסו חוץ מזו דמעשר... שהודיענו האל ב"ה כי בפרנסתנו משרתי ביתו במעשר נמצא התועלת והברכה בממוננו עכ"פ ולא יעכב זה שום חטא ועוון... במעשר יש הבטחה מה' שהעובדה שהאדם מפרנס את 'משרתי ביתו' של ה' במעשרות, תביא ברכה במה שיש לו.

ה'פרישה' (טור יו"ד סי' רמז) מסביר בשם המהרש"ל, שהסיבה שמותר לנסות את הקב"ה במעשר היא מפני שבאמת אין כאן כל ניסיון, היות שה' הבטיח מפורשות 'עשר בשביל שתתעשר', והבטחה זו בוודאי תתקיים. לפי זה ברור שהיתר 'ובחננוני מוגבל למה שחיבה תורה, "עשר", אך במה שאינו בכלל החיוב מדאורייתא, חוזר האיסור 'לא תנסו'.

אך האם הדבר נוגע רק למעשר תבואה, או גם למעשר כספים ולצדקה?

מצוות צדקה

23. כותב הטור (יו"ד סי' רמז) לגבי צדקה:

ואל יעלה בלבו עצה לומר איך אחסר ממנו ליתנו לעניים כי יש לו לדעת שאין הממון שלו אלא פקדון לעשות בו רצון המפקיד וזה רצונו שיחלק לעניים ממנו וזהו החלק הטובה שיהיה לו ממנו כדכתיב והלך לפניך צדקך ועוד כי הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו אלא אדרבה תוסיף לו עושר וכבוד כדכתיב (ד"ה ב' לא) מהחל התרומה לביא בית ה' אכול ושבוע והותר עד לרוב כי ה' ברך את עמו וכתוב (מלאכי נ') הביאו את כל המעשר אל בית האוצר והי טרף בביתי ובחננוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי עליכם ברכה עד

ובחנוני'

בפסחים שואלים האם שלוחי מצווה אינם ניזוקים, כשהם עושים את המצווה גם למטרות אישיות צדדיות.

29. פסחים (ח ע"ב):

...והאמר רבי אלעזר: שלוחי מצווה אינן ניזוקין! אמר רב אשי: שמא תאבד לו מחט, ואתי לעיוני בתרה. וכהאי גוונא לאו מצווה הוא? והתניא: האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העולם הבא – הרי זה צדיק גמור...

התוספות דנים מתי כשאדם מקיים מצווה הוא נחשב צדיק גמור, גם אם יש לו מטרות נוספות מלבד קיום המצווה, ובאיזה מקרה המטרה הנוספת 'מקלקלת את השורה' ויש בכך פגם; וזו לשונם.

30. התוספות:

שיזכה לעולם הבא הרי זה צדיק גמור - והדתן אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס היינו בכה"ג שאם לא תבוא לו אותה הטובה שהוא מצפה תוהא ומתחרט על הצדקה שעשה אבל מי שאינו תוהא ומתחרט ה"ז צדיק גמור...

הנותן צדקה על מנת לקבל שכר הוא צדיק גמור, רק אם אינו מתנה לגמרי את נתינת הצדקה בקבלת השכר. אך אם הוא תולה את עשיית המצווה בקבלת השכר, הוא פוגם, והרי זה 'כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס'.

בעל ה'יראים', הסמ"ג וה'חינוך' מעמידים את הברייתא: 'האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני' - מול איסור 'לא תנסו'

ומדבריהם עולה שאיסור 'לא תנסו' הוא רק כאשר האדם מתנה את קיום המצווה בשכר שיקבל. לתת מעשר על מנת להתעשר, וזה הותר **רק במעשר תבואה ואולי במעשר כספים**. אך אם הוא מתכוון לקיים את המצווה בכל מקרה, אלא שעושה כן כדי שה' ירחם עליו או ירפא את בנו וכדומה – אין בכך כל פסול.

לסיכום הראשונים נחלקו אם איסור 'לא תנסו' הוא רק לגבי קבלת נבואת הנביא או לגבי כל מקרה שהאדם בוחר ומנסה את ה', אם יקבל שכר בעקבות קיום מצוותיו.

האחרונים נחלקו במידת ההגבלה של הקריאה 'ובחנוני נא בזאת': האם מדובר במעשר תבואה בלבד; או שמותר לבחון את ה' גם במעשר כספים; או שמא מותר בכל סוגי הצדקה.

ראינו הסברים שונים להיתר לבחון את ה', ותשובות שונות לשאלה במה התייחדו מעשר תבואה, מעשר כספים וצדקה: לא בכדי מתחילה ההגדה בהא לחמא עניא – כל דצריך ייטה ויפסת. ומכאן הקשר שבין זה לשנה הבאה בארעה דישראל. נזכה לקיים מצוות הפסח, לא בשביל הקניידלך (לנוהגים) או כי המצה טעימה,

27. לכאורה ניתן לדחות את דבריו מהגמרא במכות (כג ע"ב):

א"ר יהושע בן לוי: שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם, [אלו הן]: מקרא מגילה, ושאלת שלום [בשם], והבאת מעשר... הבאת מעשר, דכתיב: הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די...

מהלשון 'עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה', עולה שאין מדובר בחיוב מדאורייתא שדוחה מצווה אחרת מן התורה, אלא בתקנת חכמים שדוחה אותה, ועל כך הסכימו בית דין של מעלה. וכן משתמע משני פירושי רש"י: האחד שעזרא תיקן להביא את המעשרות לבית האוצר כדי לחלק אותם גם לכוהנים (מלבד הלויים); והשני שמדובר במעשר פירות וירקות שהוא מדרבנן. אם כן האם מתבטל איסור 'לא תנסו', וכיצד הוא מתבטל?

הרדב"ז מסביר את יסוד תקנת 'ובחנוני נא בזאת' במעשר ובצדקה. לדעתו מותר לנסות את הקב"ה בעניין הצדקה, **מפני תקנת העניים**.

28. הרדב"ז (שו"ת הרדב"ז, ח"ג סי' תמא, תתפ"ב):

לפיכך אם רואה עצמו מתרשל במצות הצדקה מצווה עלינו לומר הרי עלי כן וכך לצדקה כדי לזרז עצמו... תו איכא טעמא אחרינא בצדקה שהרי לא הותר הנסיון במצווה מן המצוות אלא במצות צדקה והאומר סלע זו לצדקה כדי שיחיה בני ה"ז צדקה דכתיב ובחנוני נא בזאת והמעשר היינו הצדקה וטעמא דמילתא משום תקנת העניים.

הרדב"ז מעודד נדרים לצורך קיום מצוות צדקה. למרות האמור בקהלת (ה, ד): 'טוב אֶשֶׁר לֹא תִדָּר מִשְׁתַּדֵּר וְלֹא תִשְׁלֵם'. לומד הרדב"ז מתקנת מלאכי, שהפקיע איסור תורה 'לא תנסו', וקבע שיש לבחון את ה'. העומד בבסיס תקנת מלאכי הוא תקנת העניים, ולשם כך טוב לנדור. מכאן שובחנוני נא בזאת' נאמר על המעשרות וגם על הצדקה.

אלא כי מדובר במצוות ה', וכמו בשאר מצוות הצדקה, אם נעשה זאת מפני שה' ציווה, אזי ימלא ה' משאלותינו לטובה במהרה בימנו אמן!

בקריאת הפטרה זו, יש בשורת גאולה לעתיד, כעין גאולה ראשונה, "הן גאלתי אתכם אחרית כראשית",

שבת הגדול, השבת שלפני פסח (אותה שבת שלפני פסח מצרים) הכינה את העם לקראת יציאת מצרים, לשחרור משעבוד מצרים בזקיפת קומה במעשה הגדול של קשירת אליל מצרים, לא לירא מהם ולהיות נכונים לשוחטו, כך בהפטרה זו יש את עקרונות גאולת העתיד, ואז תבוא בשורת התשובה: השבת "לֵב אֲבוֹת עַל בְּנֵי וְלֵב בְּנֵי עַל אֲבוֹתָם". כך נקשרת ומשלימה גאולת העתיד את גאולת ממצרים. הלכות פסח וקורבן פסח גיבשו את ישראל כעם ה', כדי שיהיו ראויים לצאת משעבוד מצרים, הלכות תרומה ומעשר, שמזהיר עליהם מלאכי את ישראל, מקדשים את העם בנחלתו, להיות ראויים לשבת

בנחלה
שבת (הגדול) שלום